

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM MŰVÉSZETI KAR
DOKTORI ISKOLA

Balázs József Tamás

MŰ - HELY

Mű és környezet kölcsönhatása

DLA értekezés tézisei

Témavezető:

Gaál Tamás DLA szobrászművész, egyetemi tanár

2022

A doktori disszertáció tárgya

A művész tudatosan vagy tudtán kívül mindig valamilyen viszonyrendszer szerint dolgozik, mely lehet a fizikai, azaz épített, vagy a természeti környezettel kapcsolatos éppúgy, ahogyan a társadalmi környezettel is. A környezet a maga teljességében meghatározó hatással lesz a mű formálódására, ahogyan a mű és létrehozásának aktusa is hatással lesz a környezetre. Az alkotást befolyásolhatja születésének helye, a jövőbeni kiállításának tere és a létrehozásának körülményei is.

A műalkotások többnyire épített környezetben születnek, és itt is kapnak publicitást. Az épített környezetünk minden eleme természetszerűleg az emberi arányokhoz igazodik, az ember szükségleteit elégíti ki, ennek próbál praktikusán megfelelni, tehát antropomorf jelleget hordoz. A mű és a tér önmagukban két passzív fizikai létező. Ami a művet létrehozza, életre kelti, és ami a teret aktivizálja, az emberi komponens. A művészeti praxis sokféle és bonyolult, ezért általában speciális helyigénnyel bír. Ma azonban, az alkotói praxis realitásában a művész ott dolgozik, ahol tud. Ezért – legtöbb esetben – a művészi munkának helyt adó tér nem tud teljes mértékben alkalmazkodni a munkavégzés szükségleteihez. Ennek okai a művész társadalmi pozíciójában, anyagi körülményeiben és megannyi egyéb feltétel hiányában keresendők. Ez a művészek többségénél bizonyos „hiánygazdálkodáshoz” vezethet. A munkavégzés, ahogyan a mű is, kényszerűen alkalmazkodni fog ahhoz a térhez, amelyben készül.

Ezért a következő állításokból indulok ki:

1. A mű születésekor – az alkotói szándékon túl – befolyásolt a környezet adta fizikai feltételek által.
2. A műalkotás mint érzékeny, kontextusfüggő médium, nem kiszakítható a tér és az idő befolyásossága alól. Amint kimozdul születési helyének kontextusából, már állandó változónak kell elfogadni.
3. Amennyiben elfogadjuk a környezet műre gyakorolt hatásának tényét, vizsgálendő tárggyá válik ennek fordítottja is. Vagyis, az alkotás szükségszerű velejárója bizonyos rombolás is. Az értékteremtés és az ezzel okozott kár arányainak vizsgálata és egyensúlyban tartása a művész etikai felelőssége.

Az értekezés felépítése

Doktori értekezésemet a művészeti praxisom során felmerülő kérdések irányítják, és azokat saját tapasztalataimon keresztül vizsgálom. A művészeti gyakorlatban számos praktikus probléma merülhet fel a mű, annak megalkotási, majd kiállításának helyével kapcsolatban. Nem törekszem azonban – annak képtelensége okán – a fentiek teljes vagy a műterem és a műtermi praxisok hiánytalan bemutatására. Állításom éppen az, hogy az általam felvetett problémák bizonyos szinten minden alkotó embert egyéni módon érintenek, és ezek egyéni megoldásokat eredményeznek. Disszertációmban műteremként határozok meg minden olyan teret, ami képzőművészeti alkotómunkának ad helyet, akár folyamatos, akár ideiglenes vagy teljesen alkalmi jelleggel, legyen az épített vagy természeti környezetben, privát vagy közösségi térben. Ebben az értelemben bármilyen *hely* tekinthető műteremnek. Az értekezésben bemutatott művek nem kronologikus sorrendet követnek, hanem a kutatás releváns fejezeteiben a témához kapcsolódnak.

Először a műterem történelmi kialakulását és szerepének, funkciójának, működésének változásait, szereplőit vizsgálom, azt kutatva, hogy ezek miként hatnak magára a műre. Mivel a hagyományos műterem több mint a művész „munkaterülete”, ahol festmények és szobrok készülnek, lehet akár a „remete barlangja”, de lehet reprezentatív tér is, találkozók, a művészeti élet szerveződésének helyei. Kutatásomban a műterem fejlődésének útját követem a reneszánsz fordulattól – mely során a művész kiválik a kézműves mesterségek sorából, így a műhely műteremmé válik – egészen a kortársaink műterméül szolgáló lehetőségekig. Felsorolom a kortárs művészek meghatározó műterem-alternatíváit, szempontul veszem azok működési mechanizmusát. A műtermek sora közül kiemelem Strobl Alajos epreskerti műtermét, amelynek különlegessége, hogy több mint száz éve generációk művészetről vallott nézeteit hordozza; és én magam is ebben a térben végeztem művészeti tanulmányaimat. Ikonikus példákon keresztül bemutatom a különböző korok műtermeit mint a művész témáját és az önreprezentáció eszközét.

Majd a tér és a mű viszonyát elemzem, abból a megközelítésből, hogy a mű és a tér egymásra hatása csakis az emberi észlelésen és/vagy akción keresztül történik. Ezért vizsgálatom tárgyává teszem az érzékelést és az észlelést fiziológiai, pszichológiai és társadalmi szempontból. Értekezésemben ugyan műteremként határozok meg minden olyan teret, amit alkotásra használnak, e fejezetem fókuszába azonban az ember által épített tereket helyezem. Ezeket a térnek az alkotói gondolatra gyakorolt hatása szerint vizsgálom, mely szubjektív, egyén- és kultúrafüggő.

Ezt követően a cselekvésnek helyt adó teret a gyakorlati munka racionális és praktikus szempontjából tárgyalom.

A következő fejezet abból indul ki, miszerint a mű megalkotásának helye – közvetetten – befolyásolhatja a művet. Ez felveti a kérdést, hogy a mű ebből a térből áthelyezve a kiállítótérbe, milyen tartalmi vagy észlelésbeli változásokon mehet keresztül. A művet születésének – a műterem – kontextusában ismerhetjük meg leginkább. Keletkezésének körülményei nélkülözhetetlennek tűnnek ahhoz, hogy általa komplexebb képet kaphassunk a művész személye, gondolkodása és művei közötti összefüggésekről. Ennek fontosságát felismerve (a művészek és a múzeumok is) a műterem bemutatásának különböző módjai váltak bevett gyakorlattá. A műalkotások térhez és helyhez való kötődése kapcsán szükséges a helyspecifikus művek koncepciójának és történelmi változásainak körüljárása. Ezen történelmi ismeretekkel a háttérben azt vizsgálom, hogyan gondolkodik ma egy kortárs művész, milyen stratégiákat alkalmaz, hogy ne sérüljön a művészi szándék.

Az ötödik fejezet fókuszában a művész környezettudatossága áll. A környezetvédelemre reflektáló művek a befogadót célozzák üzeneteikkel, és nézőjüket kívánják önvizsgálatra készíteni. Érdeklődésem azonban arra a művészi attitűdre fókuszál, mely saját művészeti praxisát teszi önvizsgálat tárgyává, a környezetre gyakorolt hatások szempontjából. A témát empirikus kutatásom során kialakult saját szempontrendszerem szerint vizsgálom, azonban érintőlegesen említem azokat az alkotói attitűdöket is, amelyek ezen kívül esnek, mégis fontosak lehetnek a mű és a környezet kölcsönhatása szempontjából. Az anyagot mint a mű nélkülözhetetlen mediális hordozóját a következők szerint elemzem: a társadalmi és természeti környezetre való hatása; az élő mint élettelen felhasználásának etikai problémája; az élő tárgyiasítása; majd a mű efemer jellegének és fizikai átalakulásának

elfogadása szempontjából. Művészi praxisomon s az abban felmerülő problémákon keresztül bemutatom azt az utat, amely során felismertem saját megoldásaim szélesebb körű hatásait. A disszertáció zárásául ismertetem mestermunkámat, amelyen keresztül összefoglalom értekezésem téziseit.

Koncepcióm gerincét a kiállítóhely téri és kurátori kontextusába való illeszkedésen túl egy, a műveket újrahasznosító elv határozta meg, a negatív környezeti hatások elkerülése és a gazdaságilag fenntartható művészeti praxis.

Művemet inkább módszerként értelmezem, mint tárgyként, egy olyan installációnak tekintem, mely egy folyamat része, egy művészi attitűd, kreációs stratégia. Erre utal az installáció címe is: *Alkalmi munka*. A „munka” itt cselekvés, egy művészi gesztus, amivel az adott szituációra reagálok. Nem úgy gondolok alkotómunkámra, mint aki egy művet elkészít az örökkévalóság reményével, hanem mint egy tevékenység–folyamatra, ami által összerakok és szétszedek, hogy aztán újra összerakhassak.

Irodalomjegyzék

Bachelard, Gaston [2011] *A tér poétikája*, Kijárat Kiadó, Budapest.

Bacsó Béla [2002] *Fenomén és mű*, Kijárat Kiadó, Budapest.

[2011] *Tér, fenomén, mű*, Kijárat Kiadó, Budapest.

Bálint Péter [1975] *Orvosi élettan*, I. kötet, Medicina Könyvkiadó, Budapest.

Benedek József [2000] *A társadalom térbelisége és térszervezése*, Risoprint Kiadó, Kolozsvár.

[2002] „A földrajz térszemléletének hullámai”, *Tér és Társadalom*, 16. évf., 2.

Beöthy Zsolt [2000] (szerk.) *A Reneszánsz Művészete*, Laude Kiadó, Budapest. Divald Kornél

[1912] *Az őskereszténység és a Quattrocento kora*, a Lampel R. Könyvkereskedése négykötetes sorozatának 3. kötetének reprintje.

Berkeley, George [1909] *I. Három párbeszéd Hylas és Philonous közt, II. Értekezés a látásnak egy új elméletéről*, Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest.

Bishop, Claire [2004] „Antagonism and Relational Aesthetics”, *October*, no.110.

Boon, Marcus és Levine, Gabriel [2018] (szerk.) *Practice. Documents of Contemporary Art*, Whitechapel Gallery, London.

Bourriaud, Nicolaus [2007] *Relációesztétika*, Műcsarnok Kiadó, Budapest.

- Bunge, Matthias [2021] „Plasztikai gondolkodás”, *Balkon*, 9. és 10. szám.
- Dánél Mónika, Hlavacska András, Király Hajnal és Vincze Ferenc [2019] (szerk.)
Tér–elmélet–kultúra. Interdiszciplináris térelméleti szöveggyűjtemény, ELTE Eötvös
Kiadó, Budapest.
- Descartes, René [1996] *A filozófia alapelvei*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Duby, Georges és Daval, Jean-Luc [2006] (szerk.) *Sculpture, From the Renaissance to the
Present Day*, Taschen, Köln.
- Faragó László [2012] „Térértelmezések”, *Tér és Társadalom*, 26. évf., 1. szám.
- Hall, Edward T. [1980] *Rejtett dimenziók*, Gondolat Kiadó, Debrecen
- Heidegger, Martin [1989] „A művészet és a tér”, *Magyar Építőművészet*, 80. évf. 4. sz.
- .Hoffmann, Jens [2012] (szerk.) *The Studio. Documents of Contemporary Art*, Whitechapel
Gallery, London.
- Juhani Pallasmaa [2018] *A bőr szemei*, Típotex Kiadó, Budapest.
- Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor [2003] (szerk.) *Tárgyak és társadalom II.*, Magyar
Iparművészeti Egyetem, Budapest.
[2004] (szerk.) *Termékszemantika*, Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest.
- Kastner, Jeffrey [2012] (szerk.) *Nature. Documents of Contemporary Art*, Whitechapel Gallery,
London.
- Keserü Katalin, Hadik András és Radvány Orsolya [2002] (szerk.) *Művészek és műtermek*,
Tanulmánykötet és katalógus a *Budapest, a művészek városa* című kiállításhoz, Ernst
Múzeum, Budapest.
- Kékesi Zoltán, Lázár Eszter, Varga Tünde és Szoboszlai János [2012] (szerk.) *A gyakorlattól a
diszkurzusig*, Magyar Képzőművészeti Egyetem Képzőművészet-elméleti Tanszék,
Budapest.
- Kincses Péter Zoltán [2018] *A proprioceptív rendszer multimodális integrációs zavara a
testséma–testkép összefüggéseiben Parkinson-kórban*, PhD-értekezés tézisei, Pécsi
Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Magatartástudományi
Intézet, Pécs.
- Krauss, Rosalind E. [2000] „Megjegyzések az indexről”, *Ex Symposion*.
- Krunák Emese [2010] „Voyeurism Guaranteed. Production site: The artist’s studio inside-out”,
Balkon, 10. szám.

Lange-Bernadt, Petra [2015] (szerk.) *Materiality. Documents of Contemporary Art*,
Whitechapel Gallery, London

Mezei Ottó [1975] (szerk.) *A Bauhaus*, Gondolat Kiadó, Budapest.

Moholy Nagy László [1968] *Az anyagtól az építészetig*, Corvina Kiadó, Budapest.

Moravánszky Ákos és M. Gyöngy Katalin [2007] (szerk.) *A tér. Kritikai antológia*,
Építészetelmélet a 20. században sorozat, 2., Terc Kiadó, Budapest.

Oláh Attila és Bugán Antal [2006] (szerk.) *Felvezetek a pszichológia alapterületeiből*, ELTE
Eötvös Kiadó, Budapest.

Rigó Bálint [2018] „Művészet és építészet határán. Rémy Zaugg (1943–2005)”, *Balkon*, 9.
szám.

Siegel, Jeanne [1985] (szerk.) *Artwords: Discourse on the 60s and 70s*, UMI Research Press.

Störig, Hans Joachim [1997] *A filozófia világtörténete*, Helikon Kiadó, Budapest.

Weyergraf-Serra, Clara és Buskirk, Martha [1991] (szerk.) *The Destruction of Tilted Arc*, MIT
Press, Cambridge.

Internetes irodalomjegyzék

Denes Agnes, <http://www.agnesdenesstudio.com/works4.html>, letöltés ideje: 2021. 06. 10.

Bajóta [2012]: <http://www.bajota.com/index.php?oldal=projekt&projekt=4>, letöltés ideje:
2021. 02. 10.

Kerr, Dylan [2017]: *"You Can't Put a Lid on Creativity": Visionary Eco-Artist Agnes Denes on Her Dauntless Quest to Understand the Universe*,
https://www.artspace.com/magazine/interviews_features/qa/agnes-denes-interview-1-54574,
letöltés ideje: 2021. 06. 10.

Lipovszky Csenge: Vermeer egy története – a vizuális narráció egy képelemzői kísérlete.
Palimpszeszt, 11. sz. http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/11_szam/03.htm, letöltés
ideje: 2022. 04. 14.

Mayer Harrison, Helen and Newton Harrison: *The Lagoon Cycle*, <http://theharrisonstudio.net/the-lagoon-cycle-1974-1984-2>, letöltés ideje: 2021. 02. 10.

Messerschmidt, Sarah (2019): *The aesthetics of labour: beauty and politics in Adrian Paci's 'The Column'*, <https://contemporary.burlington.org.uk/journal/journal/the-aesthetics-of-labour-beauty-and-politics-in-adrian-pacis-the-column>, letöltés ideje: 2021. 04. 05.

Miró, Joan: <https://miromallorca.com/en/foundation/joan-miro-and-pilar-juncosa/#chronologyPanel1919>, letöltés ideje: 2022. 03. 03.

Pál Péter képzőművésszel interjú a TVR Magyar adásában, 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=ELLhTEfjbJc>, letöltés ideje: 2021. 08. 15.

Péter Szabina: *A műteremből dolgozószoba lett*, http://www.nagyalma.hu/container/volume/2013/131.11_Psz_142-151p.pdf, letöltés ideje: 2022. 05. 07.

Picasso, Pablo: *The Studio*. Tate Modern, <https://www.tate.org.uk/art/artworks/picasso-the-studio-t06802>, letöltés ideje: 2022. 04. 14.

Popovics Viktória: *interjú Benczúr Emesével*, https://www.artmagazin.hu/articles/interju/interju_benczur_emesevel, letöltés ideje: 2022. 06. 07.

Pseudo Random III, <https://mamusociety.wordpress.com/2018/11/25/pszeudo-random-iii-pseudo-random-iii/>, letöltés ideje: 2022. 06. 12.

Révész Emese: *Műterem, szerepek és újraértelmezések*. <https://revart.eoldal.hu/cikkek/kepzuveszeti-foiskola-tortenete/szekely-bertalan-osztondijasok-kiallitasa.html>, letöltés ideje: 2022. 06. 04.

Salacz Ádám: *Átalakuló műterem*, https://meonline.hu/vizualis-kultura/atalakulo-muterem/?fbclid=IwAR3iboLSkDeUKL2isLDuXFomRc_YqWn5I4a7lhyFHlp1pLsybigb6XP6Wxg,
letöltés ideje: 2022.05.09.

Schuller Gabriella (2008): *Művészet a jövőnek*, http://tranzitblog.hu/muveszet_a_jovonek/
letöltés ideje: 2022. 01. 10.

Sebők Zoltán: *Conceptual art*, <https://artportal.hu/lexikon-szocikk/conceptual-art/>, letöltés
ideje: 2022. 05. 07.

Smithson, Robert: artPortal 2005, <https://artportal.hu/magazin/robert-smithson-retrospektiv-kiallitasa>, letöltés ideje: 2021. 02. 09.

Sonnenburg, Hubertus von: *Rembrandt/not Rembrandt*, in the Metropolitan Museum of Art,
New York, N.Y. https://books.google.hu/books?id=DySoV5kFMV0C&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, letöltés
ideje 2022. 05. 12.

Spector, Nancy: *Marina Abramović, Rhythm 0*, <https://www.guggenheim.org/artwork/5177>,
letöltés ideje: 2021. 02. 10.